

(Працяг.
Пачатак у №№ 5, 6, 7).

ІІІ. ЗА ТУРЭМНЫМІ
КРАТАМІ

3.

Шэсць месяцаў ішло следства па справе Піліпа Пестрака, шэсць месяцаў ён сядзеў за халоднымі астрожнымі мурамі. Былі допыты, здзекі, катаванні, нечалавечыя ўмовы жыцця. Білі за ўсё: і за тое, што ён беларус, і за тое, што знаходзіўся ў бежанстве ў Расіі, і за тое, што праста ходзіць па сваёй роднай зямлі. Усё вытрымаў малады барацьбіт, нікога не выдаў, ніводнага прозвішча сваіх таварышаў па барацьбе не назваў.

“Гэта быў мой першы паход у турму. Спярша ў Пружаны, а потым перавезлі ў Гродна”, — прызнаецца сам Пестрак.

За час знаходжання ў турме Піліп многа чытаў, спрабаваў пісаць вершы.

Не знайшоўшы канкрэтных доказаў (а яго таварышы таксама не ведалі) дацьнення Пестрака да дэмантрасцыі ў Косаве, яго выпуслі на славоду. Але за яго далейшай дзейнасцю ўжо сачылі пільна і ўважліва. І не дарма. Бо Пестрак зноў, як кажуць, з галавой акунуўся ў падпольную работу. Ён праідуў нёс у народ, праідуў жыцця. Аб гэтых паэт пісаў у вершы, прысвечаным тэмэ жыцця народа:

Я на днях цэлы тыдзень
ляжаў у гумне,
А начамі мерый
падпункты
І стрэхі шапталі
паролямі мне,
Раджаліся песні
і бунты.
“На ветры”.

4.

Піліп Сямёновіч Пестрак

Піліп Пестрак сярод беларускіх пісьменнікаў.

Валянцин Таўлай.

Мікалай Трында.

НАРОДНЫ ЗМАГАР і ЖЫЦЦЯ ПЯСНЯР

22 - 28 лютага
2002

Піліп Пестрак з сябрамі па рэвалюцыйнай
барацьбе на Косаўшчыне.
Злева направа: А. Мініч, П. Пестрак, Д. Станкевіч.

Адным з пратэстаў асуджаных былі галадоўкі. Піліп Пестрак вымушана галадаў 36 дзён. У іх ліку дзве галадоўкі вялікія — адна — сем дзён, і адна (пружанская галадоўка) была чорная — гэта значыць, што вязні не толькі не бралі яды, але не пілі і вады.

Баючыся іншых зыхадаў вынікаў галадоўкі, адміністрацыя вырашила кarmіць галадаючых на сільна. Вадзілі па аднаму. Вязню Лішку кава папала ў лёгкія, ён ляжаў сярод турэмнага двара і хутка памэр. Усе зняволенныя вынеслі і свой калектыўны пратэст. Яны пазалазілі на падаконнікі вокнаў за кратамі, што выходзілі на турэмны двор, і на заклік Піліпа Пестрака: “Чэсць таварышу Лішку!” турма суцэльнім рэхам адказавала: “Чэсць!”. Такой была салідарнасць і свой пратэст супраць турэмных уладаў.

8.

30 верасня 1929 года адбылася выязная сесія Гродзенскага акруговага суда ў старым замку, што ў Марачоўшчыне ля Косава. Гродзенскі суд прыгаварыў Піліпа Пестрака за ўдзел у Косаўскай дэмантрасцыі на тры гады. Але прокурор апратэставаў гэты прыгавор і поўным апеляцыйным суд да даў яшчэ два гады. Такім чынам, Піліп Пестрак атрымаў пяць гадоў турэмнага зняволення. Свой далейшы тэрмін ён адбываў у Гродзенскай турме.

Тут, як і ў Пружанскай турме, вязні вялі пастаянную барацьбу за свае права, кожны дзень напамінаючы пра сябе. Не паў духам і Піліп Пестрак. Ён, загартаваны ту-

"За плячыма палова 1927 года і цэлы 1928-ы на волі ў рабоце легальны і нелегальны, — успамінаў Піліп Пестрак. — Я ж ужо даўно маю ў сваім Косаве сваю канцылярыю на самым канцы мястечка, у старой хаце... Хата наўмысна выбрана ў канцы мястечка — далёка ад пяятовай камендатуры, ад места чаковага пастарунка..."

Як вядома, Грамада была разгромлена. ТБШ (таварыства беларускіх школ) яшчэ існавала. Гэта не палітычная арганізацыя, а культурна-асветніцкая. Управа таварыства аб'ядноўвала два паветы — Косаўскі і Пружанскі. На шчыце на хаце ад вуліцы была прымацавана нават шыльда, прыхаваная трохі голлем груши. Шыльда паведамляла, што тут знаходзіцца управа ТБШ. Яе сакратаром працаўаў Піліп Пестрак. Ужо тады, у 30-я гады, ішла барацьба за выжыванне роднай мовы.

Асабліва ў нядзелью днём у канцыляры было шмат людзей — старых і маладых. Абавязкова ў гэты дзень прыязджаў з Пружан сакратар мясцовых аддзелаў таварыста Макарэвіч, яшчэ малады, але граматны хлопец. Не аднойчы ён прывозіў з сабою штосьці арыгінальнае.

"Памятаю адзін выпадак, — пісаў Пестрак, — ён прывёз цікаве благаславенне аднаго старога селяніна-актыўніста, які,

правеушы яго на станцыю, сказаў: "Ты едзеш у цэнтр. Калі не прывізеш адтуль адказу, як доўга яшчэ будуць тут паны, то лепш і не вяртайся. Не хачу цябе бачыць".

Як бачым, сяляне былі настроены супраць паноў, супраць мясцовых польскіх уладаў.

У гэтай канцылярыі, з наглуха закрытымі вокнамі, Піліп Пестрак заседжваўся за работай да поўначы. Тут жа на лаўцы, падклішы пад галаву стос газет, накрыўшыся светкай, Піліп і спаў. Так міналі дні за дні, у штодзённай рабоце з людзмі. У паездках і хаджэнні па вёсках павета.

5.

Аднойчы ў нядзелю (гэта было 14 студзеня 1929 года) у канцылярыі быў сход актыўістаў таварыства. Іменна ў гэты час сюды зайшоў высокі паліцэйскі ў доўгім шынялі.

— Хто тут Пестрак? — спытаў ён.

Калі Піліп адгукнуўся, паліцэйскі кіўнёу на дзвёры...

— Вы пойдзеце са мной. Апраницесь.

Дзень выдаўся хмурый і шэры, неба зацягнута хмарамі, пад нагамі хлюпаў мокры снег.

6.

"Вось табе будзе кааператыву", — ужо ў дарозе падумашаў Пестрак. Якраз у той час, калі прыйшоў паліцэйскі ў канцылярию, праводзілі сход і гаварылі аб tym, каб адкрыць у Косаве спажывецкі кааператыв. Дарэчы, быў падпіса-

ны ўжо пратакол і напісаны заява ў Гродзенскі суд для таго, каб ён зацвердзіў рашэнне сходу. Піліп усё ж спадзяваўся, што хлопцы давядуць справу да канцы.

У дарозе паліцэйскі першы падаў свой голас і, нібы па сакрэту, сказаў: "Вы ідзецце да следчага". Піліп моўчкі кіўнёу яму галавой, маўляў, зразумеў.

Ужо знаходзячыся ў турме, Пестрак даведаўся ад сваіх хлопцаў, што гэты паліцэйскі быў з Лодзі, выхадзец з рабочай сям'і, відаць па ўсяму, спачуваў арыштантам. А тады ў дарозе той паліцэйскі напомніў Піліпу аб мэце яго выкліку да следчага, каб ён, ідуучы, мог падумаць і зарыентавацца на допыце. Так яно было на самай справе.

"Следчы Кушлэйка ці не на працягу трох гадзін выварочваў мне нутро", — прызнаваўся пазней Пестрак.

Пасля допыту Піліпа зачынілі ў асобны пакой, а вечарам, закаванага ў кандалы, павезлі машынай на вакзал, а неўзабаве ён зноў стаў вязнем ужо знаёмай Пружанскай турмы.

6.

Зноў началося следства, зноў допыты, здзекі і пабоі. Але вязні не маўчалі. Яны, як маглі, пратэставалі супраць турэмнай адміністрацыі, супраць рэакцыі і фашизму. У іх, вязняў, было сваё, турэмнае жыццё.

Турма ў Пружанах была невялікая, пабудавана яна была яшчэ пры царыцы Кацярыне II. У гэтай турме ў тых гады, калі сядзеў Піліп Пестрак, было шэсць камер. У адной з іх, найбольшай (яе тады называлі чацвёртай), магло змясціцца 22 вязні. У ёй і знаходзіўся Піліп Пестрак.

Як найбольш граматнага, вязні выбралі Пестрака настаўнікам. Ён вучыў трох групы асуђаных. А прадметы былі такія: вучоба грамаце (беларуская, руская і польская мовы), а таксама арыфметыка і геаграфія.

Аб tym, што вязні турмы змагаліся за свае права, сведчыць пісьмовае пасланне начальніка Пружанскай турмы міністру пра бунт у жніўні 1929 года.

"16 жніўня пасля адбою, — піша начальнік турмы, — калі пан Прокурор наведаў чацвёртую камеру па прычыне крыкаў і спеваў, вязні, задзірліва махаючы рукамі, падаліся да пана Прокурора і наглядальніка і заяўлі, што тыя павінны задаволіць іх патрабаванні, іначай яны не перастануць чыніць крыкаў, спеваў і галадоўкі. У такіх паводзінах вылучаліся Піліп Пестрак, Міхаіл Пятух, Аляксандар Лахей (вымахванне рукамі над галавой пана Прокурора)..."

7.

I далей: "Калі наступнага тыдня я з урачом на-

ведаў камеру, дык вязні моцна крычалі: "Каты, крывапіўцы, паразіты, вон з камеры!" Першымі ў крыках і лаянцы былі Пестрак, Трында, Талочка, Лахей, Пятух...

Дня 23 жніўня вязні чацвёртай камеры ў колекасці 16 чалавек — Пестрак, Пятух, Талочка, Трында, Лахей...

Як найбольш граматнага, вязні выбралі Пестрака настаўнікам. Ён вучыў трох групы асуђаных. А прадметы былі такія: вучоба грамаце (беларуская, руская і польская мовы), а таксама арыфметыка і геаграфія.

Аб tym, што вязні турмы змагаліся за свае права, сведчыць пісьмовае пасланне начальніка Пружанскай турмы міністру пра бунт у жніўні 1929 года.

Пасля гэтых "барыкаў" Піліпа Пестрака і Косцю Талочку пасадзілі ў карцэр (турэмная адзіночка) на паўголаднае існаванне. Гэта былі вельмі цяжкія і сумныя дні.

рэмным жыццем, часта гаварыў сваім таварышам: "Мы не памрэм!" Сустракаліся вязні на прагулках, і ў гэтым часе было пагутарыць, перадаць звесткі, аблеркаваць ход далейшай барацьбы.

Расказвае былы вязень Аляксандар Асіпік: "Караткія прагулкі ў фашысцкай турме. Не паспееш, здаецца, на поўную грудзі свежага паветра набраць, а тут ужо свісток старшага наглядчыка, значыць — канец прагулкі, трэба ісці ў цёмную камеру. І ўсё ж за гэтыя кароткія хвіліны палітзняволеныя паспявалі аб многім пагутарыць, удакладніць планы дзеяння астрожнай камуны... На прагулках сустракаліся з нашым патром Піліпам Пестраком... У турме і на волі Піліп трymаў сябе па-кампанейску, дзеля таварышаў ён быў гатоў на ўсё і заўсёды. Не цярпеў смутку і сам не падаў духам, падбадрёвайш іншых. Там ён напісаў вершы, якія гучыць як заклік:

Мацуйся, мой браце,
у крывавым змаганні
За вольнасць радзімай
забітай зямлі.
Няўко ж нам заўсёды
бедаваць у стагнанні,
Жыць тым, што вянкі¹
паднівольным далі?"

Гэтыя радкі ведаў кожны з вязняў Гродзенскай турмы.

Святаслаў КАЖАДУБ.
г. Івацэвічы.
(Працяг будзе).